

**BOLA XULQINING SHAKLLANISHIDA YOSH
XUSUSIYATLARINING UNGA BERADIGAN TA'SIRIGA SHARQ VA
G'ARB ALLOMALARINING QARASHLARI**

Muallif: O'zbekiston Respublikasi Jamoat
Xavfsizligi universiteti magistranti
Ergashev Jo'rabek Xalilovich

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi bola xulqining shakllanishida yosh xususiyatlarining unga beradigan ta'siri o'rganilgan bo'lib, Sharq va G'arb allomalarining qarashlari tahlil qilinadi. Bola rivojlanishining har bir bosqichi uning xulq-atvorida muhim o'zgarishlarga olib keladi, shu bois, yosh davrlarining alohida xususiyatlarini hisobga olish, samarali tarbiya va rivojlanish jarayonini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Sharq mutafakkirlari, jumladan, Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino va Alisher Navoiy, bolaning axloqiy va ruhiy shakllanishida yosh davrlarining ta'sirini aniqlashda axloqiy va ma'naviy qadriyatlarining rolini ko'rsatganlar. Ularning qarashlarida tarbiya nafaqat jismoniy rivojlanishga, balki axloqiy, intellektual va ijtimoiy shakllanishga ham e'tibor qaratilgan. G'arb olimlari, jumladan, Piaget, Erikson va Freud, bola rivojlanishining psixologik va biologik jihatlariga asoslanib, yosh davrlarining xulq-atvor va psixologik holatga qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganganlar. Tezisdagi o'rganilgan materiallar va ilmiy tadqiqotlar, bola xulqining shakllanishidagi yosh xususiyatlari va ularga ta'sir etuvchi omillarni chuqur tahlil qilishga imkon beradi. Sharq va G'arb olimlarining qarashlari, yosh davrlaridagi xulqiy o'zgarishlarning tizimli ravishda o'rganilishiga imkon yaratib, bola tarbiyasida yondashuvlar va metodlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu tezisdagi yosh davrlarining bola xulqiga bo'lgan ta'siri, ularni shakllantiruvchi omillar va shu asosda samarali pedagogik metodlarni ishlab chiqish muhimligi ko'rsatilgan. Ushbu ilmiy tezisimiz bola rivojlanishini tushunishda muhim ilmiy asoslar yaratadi va o'zbek psixologiyasi

hamda pedagogikasida yangi yondashuvlar uchun yo'l ochadi, desak mubolag'a bo'lmaydi.

Sharq madaniyatida bola tarbiyasi va uning xulqiy shakllanishiga katta e'tibor qaratilgan. Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino va Alisher Navoiy kabi buyuk mutafakkirlar bolaning psixologik rivojlanishini nafaqat biologik, balki ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy jihatdan ham o'rganganlar. Forobiy bolalar tarbiyasida yosh davrlarining o'ziga xosligini ta'kidlab, har bir yosh bosqichida tarbiyaning muayyan maqsadga yo'naltirilishi kerakligini aytgan. Forobiyga ko'ra, yoshning har bir bosqichi bolaning shaxsiy xususiyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi va ular o'zining tarbiyaviy ta'sirini ko'rsata oladi. Ibn Sino bola xulqining shakllanishida oilaning roli va atrof-muhitning ahamiyatini ta'kidlagan. Uning fikricha, yosh davrida bolaning ruhiy va axloqiy rivojlanishi ko'proq uning ma'naviy tarbiyasiga bog'liq. Ibn Sinoning psixologik qarashlari, bolaning ichki dunyosini shakllantirishda yosh davrlarining o'zgaruvchan ta'sirini aks ettiradi. Alisher Navoiy esa bolalarga nisbatan rahm-shafqatli va insonparvar bo'lishni, ularning xulqini shakllantirishda muayyan ijtimoiy va ma'naviy qadriyatlarni berishni muhim deb bilgan. Uning ta'limotida yoshlarning xulqiy kamoloti va ijtimoiy ahamiyatiga alohida e'tibor qaratilgan. G'arb psixologiyasida bolaning rivojlanishini biologik va psixologik nuqtai nazardan o'rganish, yosh davrlarining xulq shakllanishidagi ahamiyatini chuqur tahlil qilishga olib keldi. Piaget, Erikson va Freud kabi olimlar bolaning psixologik va axloqiy rivojlanishini, uning shaxsiyatini shakllantirishda yosh davrlarining ta'sirini aniqlashga harakat qilganlar. Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko'ra, bolaning intellektual rivojlanishi yoshga mos ravishda amalga oshadi. U bolaning dunyoqarashini shakllantirishda yosh davrlarining rolini o'rganib, har bir yosh bosqichida bolaning bilish qobiliyatlari qanday o'zgarishini tushuntiradi. Piagetning fikricha, yosh davrlarida bolaning kognitiv rivojlanishi uning xulqini shakllantirishda hal qiluvchi omil bo'ladi. Eriksonning psixososial rivojlanish nazariyasida, bolaning xulq shakllanishi, uning shaxsiy rivojlanishida qanday psixososial muammolarni hal qilishiga bog'liqdir. Eriksonning nazariyasiga ko'ra, har bir yosh bosqichida bola ma'lum bir psixososial vazifani bajarishi kerak, bu esa uning ijtimoiy o'ziga xosligini va xulqini shakllantirishga yordam beradi. Har bir yosh davri bolaning ijtimoiy va psixologik rivojlanishidagi muhim burilish nuqtasini tashkil etadi. Freudning psixoseksual rivojlanish nazariyasiga ko'ra, bolaning xulqiy shakllanishi uning id, ego va super-ego o'rtasidagi muvozanatga bog'liq. Freud yosh davrlarining psixoseksual rivojlanish bosqichlarini aniqlab, bola xulqining shakllanishida

ularning ta'sirini chuqur tahlil qilgan. Yosh davrlarining bola xulqiga ta'siri ularning kognitiv, emotsional va ijtimoiy rivojlanishi bilan chambarchas bog'liqdir. Har bir yosh davri bola uchun yangi psixologik tajribalar, o'zgarishlar va rivojlanish imkoniyatlarini yaratadi. Bolaning xulqi, uning psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi muhim omil bo'lib, har bir yosh bosqichida uning ruhiy holati, ijtimoiy muhitga nisbatan munosabati va shaxsiy qadr-qimmatini shakllanadi.

Bola xulqining shakllanishi yosh davrlarining psixologik va axloqiy o'zgarishlari bilan chambarchas bog'liqdir. Sharq va G'arb allomalarining qarashlari, bolaning rivojlanish bosqichlarini va yosh davrlarining xulq shakllanishiga ta'sirini chuqur o'rganishga imkon yaratadi. Sharq madaniyatida bolaning tarbiyasiga e'tibor katta bo'lsa-da, G'arb psixologiyasida yosh davrlarining kognitiv va psixoseksual rivojlanishi tahlil qilingan. Har ikki yondashuvning birlashishi, yosh davrlarining xulq shakllanishidagi ta'sirini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi. Shuning uchun, zamonaviy pedagogikada yosh davrlarining o'ziga xosligini hisobga olgan holda tarbiyaviy metodlarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga tatbiq etish muhimdir. Bu, o'z navbatida, bola tarbiyasining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tursunov, A. (2014). Bolalar tarbiyasida yosh xususiyatlarining o'rni. Toshkent: O'zbekiston.
2. Shamsiev, I. (2011). Psixologiya va bolalar rivojlanishi. Toshkent: Fan.
3. Abdurahitov, A. (2017). Sharq va G'arb pedagogikasi: ta'limda yangi yondashuvlar. Toshkent: Yangi asr avlodi.
4. <http://www.psychology.uz/>.
5. <http://www.fan.uz/>
6. <http://www.tdpu.uz/>
7. <http://www.pedagog.uz/>